

אשת יפת תואר

כי תצא למלחמה: הלכות צבא

פרשת כי תצא מכילה בתוכה חטיבה ייחודית של מצוות שניתן להגדירן כ"הלכות צבא ומלחמה". בזמננו נפוצו ספרים העוסקים בהלכות צבא, אך אם נבחן את תוכן העניינים של כל אחד מהם נמצא שהם דנים בהלכות רבות, שאינן מיוחדות לצבא דווקא, אלא שהם עושים זאת תוך התייחסות לתנאי המציאות הצבאית. רוב הדיונים בספרים אלו אינם עוסקים בנושא התורני של הלכות צבא ומלחמה, אלא בשאלה כיצד משפיעה המציאות הצבאית על הלכות אחרות. כך, למשל, נמצא שאחוז ניכר מספרים אלו עוסק למעשה בהלכות פיקוח נפש, המהוות שיקול עיקרי במציאות הצבאית הן בעתות חירום והן – בתנאים מסוימים – בזמני שגרה. אלא שהלכות פיקוח נפש אינן הלכות צבא. הן משותפות ללוחם, לחולה ולילודת, כאשר לכל אחד מהם דגשים משלו הנגזרים מנסיבותיו הייחודיות. מנגד, המצוות המובאות בפרשתנו ובסוף פרשת שופטים הן הלכות צבא ומלחמה לכל דבר ועניין. הלכות המתייחסות ישירות לצבא ונגזרות מתוך המציאות הצבאית.

שלוש הלכות כאלה מופיעות בפרשה:

- א. "וראית בשביה אשת יפת תואר" – היתר גויה בשעת מלחמה.
- ב. "כי תצא מחנה... כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה" – דינו של לוחם שנטמא.
- ג. "ויתד תהיה לך על אזנך" – החובה לנהוג בנקיות במחנה הצבא.

על ראשון ראשון – נתבונן תחילה בהיתר אשת יפת תואר וננסה להבין מתוכה כיצד רואה התורה את ייחודיות המצב הצבאי.

תיעודף מטרות

כי תצא למלחמה על איבך ונתנו ה' אלקיך בידך ושביית שביו. וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה.

חייל בצבא ישראל הפושט על כפר אויב, רשאי בתנאים מאוד מסויגים להתקשר עם שבויה נכרית^א. לא זו בלבד, אלא שהגמרא^ב מוסיפה ומלמדת שהוא רשאי גם לאכול נבלות וטרפות. הדברים נשמעים לנו רחוקים מאוד מדרכה של תורה, אך כך בדיוק נפסק להלכה גם ברמב"ם:

חלוצי צבא כשייכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו: "ובתים מלאים כל טוב" – עורפי חזירים וכיוצא בהן.

וכן בועל אשה בגיורתה אם תקפו יצרו...^ג

השאלה נשאלת מאליה: הקפדתה של תורה על הבדלה חדה וברורה בין ישראל לעמים ידועה ומפורסמת. מעשה זמרי והמדינית עודנו צרוב בזיכרון, ועמו אותה "הלכה ואין מורין כן" – הבועל ארמית קנאים פוגעים בו^ד. מעתה, מה ראתה התורה להתיר מעשה זה עצמו בשעת מלחמה?

תשובה אפשרית אחת תתלה היתרים אלו, שנפשנו ממאנת לקבלם, בנוהל הצבאי המוכר של תיעדוף מטרות. פירושו: בעיצומה של מערכה צבאית עלולים הלוחמים לספוג אש מכמה כיוונים בעת ובעונה אחת. כדי להישאר בחיים ולבצע את משימתם, עליהם למצוא את הדרך המיטבית להתנהל לנוכח האתגר. התנהלות זו מכונה תיעדוף מטרות, ועיקרה דירוג מטרות הירי על פי מידת האיום שהן מהוות על חיי הלוחמים. המטרה המהווה את האיום החמור ביותר היא גם זו שתטופל ראשונה.

^א ישנה מחלוקת ראשונים מהו ההיתר של אשת יפת תואר: מדברי רש"י בגמרא בקידושין (כא, ב) משמע שאסור לבוא עליה כלל עד החתונה (וכן הבין התוס' שם ד"ה "שלא ילחצנה במלחמה"), וכן משמע מפשט הפסוקים. אמנם לפי ר"ת (תוס' שם) ביאה ראשונה הותרה במלחמה, אך ביאה שנייה תותר רק לאחר גיור ונישואין. מקור המחלוקת הוא בירושלמיים מכות (ב: ו). נמצא שיש שתי הבנות מה התירה תורה "כנגד יצר הרע", כפי שיובא להלן: לפי רש"י ההיתר הוא נישואין עם נכרית על ידי גיור שלא לשם שמים, "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין הקב"ה מתירה יישאנה באיסור" (רש"י בפרשתנו), וההיתר הוא כדי למנוע התבוללות. כך משמע גם מדברי ספר החינוך (מצווה תקלב). אמנם לפי הרמב"ם ור"ת ועוד ראשונים, ההיתר הוא ביאה על נכרית בשעת מלחמה אם תקפו יצרו, אלא שאם הגיע למצב זה אין לו רשות לעזובה, "אבל לא יבעול אותה וילך אלא מכניסה לתוך ביתו" (רמב"ם הלכות מלכים ח: ב).

^ב חולין יז, א: "ובתים מלאים כל טוב" (דברים ו יא), ואמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב: כתלי דחזיריי.

^ג רמב"ם, הלכות מלכים ח: א-ב.

^ד סנהדרין פב, א. ועיין ברמב"ם הלכות איסורי ביאה יד: ז שכתב: "שעוון זה [=ביאה בנכרית] יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו". ועיין עירובין יט, א שם מובא שאברהם אבינו מוציא כל יהודי מן הגיהנום חוץ מישראל הבא על הגויה, עיי"ש.

בהתאם לכך, כאשר אדם לובש מדים ונכנס בקשרי המלחמה, הוא נדרש להנהיג תיעדוף מטרות בכל יעדי חייו. לדוגמה: אם בשעת שגרה הוא מתפרנס מעבודתו, מתעמל לבריאות גופו, מקדיש זמן ללימוד תורה ולהרחבת השכלתו, מבלה עם משפחתו וכל כיוצא באלו, הרי שכעת נדחות כל המטרות הללו לפי שעה ומפנות את מקומן למטרה העדיפה עליהן: תרומתו של החייל למאמץ הצבאי הלאומי, שהרי השעה היא שעת פיקוח נפש המאיים על כלל הציבור.

במצוות אשת יפת תואר מחדשת לנו התורה שתיעדוף המטרות נכון לא רק בצורכי הרשות, אלא גם בצורכי מצווה. בימי שגרה כל יהודי שקוע במאמץ רוחני מתמיד להתעלות, להתקדש, לדבוק בדרכי ה' על ידי קיום כל מה שאפשר לו לקיים מתרי"ג מצוות. בשעת חירום צבאית אפילו המטרה הקדושה הזו, שהיא נשמת אפנו, נדחית מפני המטרה הכללית של הניצחון במלחמה, הנוגעת בעצם קיומה של האומה.

כך, אם בעיצומו של קרב הלוחמים רעבים ואין להם מה שיאכלו אלא עורפי חזירים – יאכלו וישבעו, ובלבד שלא ייחלשו כהוא זה ולא יסיחו דעתם מן המלחמה בשעה שהציבור כולו נושא אליהם עיניים. ואין מדובר בפיקוח נפש של סכנת מוות אם לא יאכלו, שהרי זה מותר בכל מצב, ואילו היתר זה נאמר ללוחמים בלבד, אלא "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", ובשעת מלחמה התורה אינה מעוניינת שהלוחמים יפנו את כל כוחותיהם להתמודדות עם יצרם, לא בענייני אכילה ולא בענייני עריות, שני גופי עבירה שנפשו של אדם מחדדתן במידה יתרה. שכן אם החיים, לדוגמה, יריח בשר לא כשר ונפשו חומדת לאוכלו, יש חשש שלא יבחין במחבל האורב לכוח, ואם כן דין זה הוא היתר של פיקוח נפש עקיף להצלת הלוחמים והעם.

והיה מחניך קדוש

נניח את אשת יפת תואר ונתקדם בהמשך הפסוקים אל שתי הלכות הצבא הנותרות:

כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע. כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה. והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה. ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך. כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

שתי מצוות לפנינו, אחת נוגעת לחייל שנטמא בטומאת קרי ורעותה נוגעת לחייל שנצרך לנקביו הגדולים. טומאת קרי היא מן הטומאות הקלות, ובחיי האזרחות אין טמאיה

מורחקים אלא ממחנה שכינה בלבד, ובכל זאת כאן מצווה התורה: "לא יבא אל תוך המחנה". גם כיסוי הצואה, שהיה מתבקש בתוך גבולות המחנה, אינו דרישה מובנת מאליה כאשר בלאו הכי יוצאים מחוץ לשטח פתוח שאין בו אדם. יחד עם זאת, מצווה התורה: "ושבת וכסית את צאתך"^ה.

לכאורה ציווי זה סותר את היתרי התורה שהובאו לעיל. הרי השעה שעת מלחמה היא, הצורך הצבאי בראש מעיינותיהם של הלוחמים וכל מעשיהם בדחיפות ובבהילות, ודווקא בעת הקשה הזו התורה מגביהה את הרף עוד יותר מאשר בשעת רגיעה ודורשת מן הלוחמים משנה טהרה ומשנה נקיות.

הכיצד?

כיוון אחד של מענה נמצא בדברי רש"י, שהתייחס לכותרת הכללית "כי תצא מחנה על אייך – ונשמרת מכל דבר רע", והסביר: "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה". משמע: אין כאן הלכה המיוחדת לצבא דווקא, אלא אזהרה הנכונה לכל מצב מסוכן באשר הוא, שכאשר יש סכנה ומידת הדין מתוחה, יש לנהוג במשנה זהירות.

כיוון נוסף ושונה נמצא בדברי הרמב"ן:

והנכון בעיניי בעניין המצווה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחימה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב "ונשמרת מכל דבר רע", ועל דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר.

ובספרי: "ונשמרת מכל דבר רע"... יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר? תלמוד לומר: "ערוה" ["ולא יראה בך ערות דבר"]. מה ערוה מיוחדת, מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, אף כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, כשהוא אומר "דבר" – אף על לשון הרע^ה. וגם זה מן הטעם שפירשנו, כי מלבד האזהרות שבאו באלה העבירות החמורות יוסיף לאו במחנה שנישמר בו מכל אלו העבירות, שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם, כאשר אמר: "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך". והנה העושה העבירות הגדולות במחנה

^ה ועיין בפנקסי ראי"ה ח"א עמ' לא (הוצאת מכון הרצ"ה) בביאורו של מרן הרב למצווה זו: "מצוות כיסוי הצואה והערוה תלמדנו... אמנם הצדדים המכוערים שבחיים, בין המכוערים מצד הטבע, בין המכוערים מצד המוסר של האדם, אותם צריך לכסות, 'וכסה קלון ערום' (משלי יב טז)", עיי"ש.

^ה ע"פ ירושלמי שבת ב: ו.

^ה ספרי, כי תצא, רנד.

כאותם שכתוב בהם: "שמו שְקוּצִיהֶם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו"^ח. ועוד, שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה כמעשים הגורמים להם שיגלו מפנינו, וזהו: "ולתת איבִּיךָ לפניך". והוסיפו בו לשון הרע כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקת, ויכו ביניהם מכה רבה מאוד יותר מן האויבים. ועל דרך הפשט, הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש, ושיהיה לבנו מתכוון להקב"ה ונוחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר. וכן הטעם בכיסוי הצואה, כי המחנה כולו כמקדש ה'.

לדברי הרמב"ן, מפני כמה טעמים יש ללוחמי הצבא הישראליים לנהוג בעצמם משנה טהרה ומשנה נקיות. ראשית, משום שמצבו הנפשי של לוחם מסכן את טהרת נפשו. סכנת החיים האורבת לו, יחד עם אבדן השליטה על הנעשה עמו, מטשטשות את ערכיו ומערפלות את יכולתו להבחין בין טוב לרע. כדי לשמור על מעמדו המוסרי, עליו להקדים רפואה למכה ולדקדק עוד יותר במעשיו^ט. שנית, מתוך שיקול ביטחוני: כדי לנצח את האויב ולמנוע אבדות אצל חיילינו, מוכרחים אנו להיבדל מדרכי השחיתות של העמים המושחתים שבהם אנו נלחמים, כדי שיהיה צידוק מוסרי לניצחוננו. שלישית, והוא העיקר והפשט הפשוט והמופלא, משום ש"המחנה כולו כמקדש ה'".

הדברים מפליאים. מחנה הצבא, אותו מקום שבצבאות אומות העולם נהוגים בו סטנדרטים של גסות בהמית ונחיתות מוסרית ("כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה"), עומד במעלתם של בית הכנסת ובית המדרש. יתרה מזו, מה שלא נאמר באלו האחרונים נאמר בו: שבעל קרי מותר להיכנס לבית הכנסת ולבית המדרש^י, ואילו למחנה הצבא לא יבוא. לא זו אף זו, דיני קדושת מקום התפילה והלימוד והרחקתם מן הצואה ומן הערווה אינם אמורים בתורה כלפי בית הכנסת ובית המדרש, אלא דווקא כלפי מחנה הצבא, וממנו ילמדו כל מקומות התורה והתפילה^{יא}. המסקנה המתבקשת היא

^ח ירמיה ז ל.

^ט כעין זה הורה הגר"מ אליהו זצ"ל לתלמידינו שעמדו לפני גיוס: יש שיאמרו לכם שבצבא שעת הדחק ואפשר להקל, אבל אני אומר לכם שבצבא צריך להחמיר. והורה להם להמתין בין בשר לחלב שש שעות ולא להפחית אפילו בדקה אחת (כמובן, מדובר שלא בשעת פיקוח נפש).

^י עיין רמב"ם הלכות קריאת שמע ד: ח.

^{יא} ראה ברכות כה, א.

שהמחנה הצבאי הוא אב לכל המקומות הללו, ומהווה דגם יסודי להשראת השכינה בישראל²¹. יותר מבית הכנסת, מקדש מעט, ויותר מבית המדרש, ד' אמות של הלכה.

הצד השווה שבדברי רש"י והרמב"ן, הוא שהתורה אינה מקלה על אנשי הצבא ואינה מנמיכה את רף המוסר והטהרה הנפשית מתוך התחשבות בתנאים הקשים של המציאות הצבאית. נהפוך הוא, היא מחמירה עמם ומגביהה את הרף הניצב בפניהם.

אם כן, כיצד ניתן להבין את פרשיית אשת יפת תואר, הפותחת פתח לשפלות מוסרית ובהמית שפגיעתה קשה הרבה יותר מטומאת קרי או חוסר נקיות?

דיברה תורה כנגד יצר הרע

המעין בפסוקים בשימת לב, ימצא שגם התורה משדרת מסר מעורב בעניינה של יפת התואר. מה שסתמה התורה והניחה ברמיזה, באו חכמים ופירושו:

בן עזאי אומר: מצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה. כיצד? כתיב למעלה: "כי תצא למלחמה וגו' וראית בשביה וגו'", אמר הקב"ה: אף על פי שהתרתי אותה לך, אמרתי לך "וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה", כדי שלא תמצא חן בעיניך ותשלח אותה. ואם לא עשית כן, מה כתיב אחריו: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה", מתוך כך "כי יהיה באיש חטא משפט מות", הווי עבירה גוררת עבירה...²²

בשתי דרכים רמזה לנו התורה שהיתר זה של אשת יפת תואר אינו לפי מעלתנו: במה שכתבה בעניינה, ובמה שהסמיכה לה. במה שכתבה בעניינה, שכן סדר הפעולות שמצווה הלוחם הישראלי לעשות באותה שבוייה שבה חשק מכוון כולו למטרה אחת – להמאיסה בעיניו. ובמה שהסמיכה לה, בפרשיות בן סורר ומורה ותליית החוטא, ללמדנו שעבירה גוררת עבירה ושגם אם התיירה תורה את הדבר – בקושי ובצער התיירה. עד היכן הדברים מגיעים, שהתורה מכנה את אותו "היתר" בשם "עבירה", ללמדך שלפעמים מתירים עבירה במקום פיקוח נפש עקיף.

בדומה לכך מבארת גם הגמרא:

²¹ ואכן כך סבר הרמב"ן: "כי המחנה כולו כמקדש ה', וממנו נלמד למקום התפילה", אלא שהביא אחר כך דעה נוספת של רבותינו (פסחים סח, א) שכל דין זה נאמר רק בגלל נוכחותו של ארון ברית ה' עמם, וכאן כפל אזהרה זו (בנוסף לשילוח טמאים בפרשת נשא, ע"פ פסחים סז, ב). אלא שאף דעה זו היא גופה ראייה, שהתורה מעוניינת שמחנה צבא ישראל יהיה קדוש בשעת מלחמה, אף אם כתוצאה מכך נגרמים קשיים גדולים ללוחמים.

²² דברים רבה ו: ד.

תנו רבנן: "וראית בשביה" – בשעת שביה, "אשת" – ואפילו אשת איש, "יפת תאר" – לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות...⁷

"תמותות", לדברי חלק מהמפרשים¹⁰, הן בהמות המסוכנות, כלומר: בהמה שאינה עתידה לחיות שנים עשר חודש ודינה טרפה. "תמותות שחוטות", אם כן, הוא מושג שאין לו משמעות הלכתית כלשהי. שחיטתה של טרפה אינה מעלה ואינה מורידה, ואפילו תהיה מהודרת בתכלית עדיין תהיה הבהמה אסורה באכילה לדברי הכול. אם כן, מדוע מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות? מפני מראית העין של הכשר בדבר זה, מה שאין כן אם יאכלו ישראל בשר נבלה, בהמה שמתה בלא שחיטה, יהיו הכול יודעים שהם מגעלים עצמם במאכלות אסורות. אך אם יאכלו מבשר תמותה שנשחטה, אין הכול משגיחים בכך.

מן המשל אל הנמשל: גויה אסורה לישראל, ובעודה בגויותה הרי היא כבשר נבלה. אשת יפת תואר הוא היתר שהתירה תורה "כנגד יצר הרע", מתוך הכרה בתנאים המיוחדים שיוצרת המלחמה, תנאים של חולשה רוחנית מחד ואתגר קיומי עצום מאידך. עמד על כך בעל התורה־תמימה, שביקש להבחין הבחנה גמורה בין התנאים שמביאים להיתר זה לבין כל אתגר רוחני אחר:

ויש להעיר בעיקר כלל זה – "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע" – הלא לפי זה לא שבקית קיום לכל מצווה, דנימא דכיוון שאפשר שיעבור באיסור נתיר לו שיעשה בהיתר! ויש לומר דלא נאמר כלל זה אלא במלחמה, דאז צריך שיהיה רוח כל איש נכון בקרבו ולא יצער נפשו כדי שיוכל לעמוד בקשרי מלחמה, וכמבואר בסוף פרשת שופטים בעניין החוזרים ממערכות המלחמה, וייתכן לומר דמטעם זה הותרו קותלי דחזירי במלחמה...

הרי מפורש ש"היתר" מאוס זה הנו מדיני מלחמה, מדין פיקוח נפש עקיף, וכפי שכתבנו לעיל. במצב שבו הכישלון הוא אפשרות סבירה, יצרה התורה היתר זמני. אלא שהיתר זה אינו ניתן בשופי, לכתחילה, אלא מפני ההכרח בלבד. משום כך רואה אותו הגמרא כ"בשר תמותות שחוטות", איסור שיש עמו מראית עין של היתר בלבד.

דברי הגמרא ודברי המדרש הולכים אל מקום אחד, ורש"י שילבם בפירושו לפרשתנו:

לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע. שאם אין הקב"ה מתירה – יישאנה באיסור. אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו "כי תהיין לאיש וגו'", וסופו

⁷ קידושין כא, ב.

¹⁰ עיין קובץ מפרשים לתלמוד ("מתבתא", הוצאת עוז והדר), שם. ובפירוש רש"י שם יש לעיין.

להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרשיות הללו. "ועשתה את צפרניה" – תגדלם כדי שתתנוול. "והסירה את שמלת שביה" – לפי שהם נאים... "וישבה בביתך" – בבית שמשתמש בו, נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, רואה בבכייתה, רואה בניוולה, כדי שתתגנה עליו... "והיה אם לא חפצתה בה" – הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה.

כעת מובן כיצד שלוש המצוות שהגדרנו לעיל כהלכות צבא האמורות בפרשתנו נושאות כולן אופי דומה. מגמת התורה היא לקדש ולרומם את מחנה ישראל, ובכל עניין שבו הדבר אפשרי – היא תובעת מן הלוחמים הנהגה מחמירה אף יותר מזו שהיא תובעת מן האזרחים. אמנם כאשר ישנו חשש שהמאמץ הרוחני יפגום במאמץ הצבאי וכתוצאה מכך תהיה סכנה לחיי אדם, התורה אינה מהססת מתיעדוף מטרות קיצוני ביותר ומאפשרת מוצא למי שיצרו תקף עליו. יחד עם זאת, היא אינה חוסכת את שבט הרעיוני ממי שמוצא היתר זה ראוי עבורו, וכאן מקומו של הרמז העבה והכפול שהזכיר המדרש¹⁰.

אמנם הרבה יש להתפלא על כך שמצווה היא עבירה ועבירה היא מצווה. כיצד אפשר לכנות דבר שהתורה התירה בשם "עבירה" או "בשר תמותות שחוטות"? אמנם אין זו מצווה חיובית כי אם קיומית, משמע: אין אדם מחויב בה אלא אם הגיע למצב המסוים של "וחשקת בה", אך עדיין קשה מאוד להלום את תערובת המצווה והעבירה, שני הפכים בנושא אחד.

אלא שדווקא מתוך הפרדוקס הזה נבוא להבנת העניין לאשורו:

אכן, יש במציאות זו של אשת יפת תואר משום ניוול ומשום כיעור, אלא שעבור אדם מסוים במציאות מסוימת – דווקא זוהי הדרך שתביא להתעלותו ולתיקונו. ירדה תורה לסוף דעתו של כל אחד ואחד מישראל עד סוף כל הדורות, ומתוך כך היא שאסרה לזה והיא שהתירה לזה, היא שתבעה מזה והיא שהקלה לזה. מה שעבור פלוני הוא עבירה וצעד ראשון בדרך להידרדרות רוחנית מצערת, עבור אלמוני יש בו מצווה ותחילת הדרך לתיקון גדול.

זו גם משמעות הביטוי: "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע". כאשר התורה מדברת, מנהיגה אותנו ומכוונת את דרכנו, היא עושה זאת "כנגד יצר הרע" – לא במשמעות של

¹⁰ כיוצא בזה היה רבנו הרצי"ה מעיר בעניינו של חרם דרבנו גרשום (התקנה לאסור נישואין לשתי נשים), שכן כתב הט"ז (או"ח תקפח: ה) שדבר שהיתרו מפורש בתורה אין כוח ביד חכמים לאוסרו, ואם כן כיצד אסר רבנו גרשום מה שמפורש בתורה להיתר: "כי תהיין לאיש שתי נשים!" ותיירץ בדומה לדברי המדרש שהובאו לעיל, שאמנם התירה תורה את הדבר אך רמזה שאין היתר זה ראוי לישראל, שהרי אף הוא משולב בסדר הסמיכות המצערת לבן סורר ומורה ול"כי יהיה באיש חטא משפט מוות והומת". ואף הפסוק המזכיר שתי נשים כותב "אחת אהובה ואחת שנאה", משמע שאין זה רצוי (עיי' שיחות הרצי"ה דברים, עמ' 361; פתחיתשובה אה"ע א: יט).

התנגדות, אלא במשמעות של עזרה ושותפות – בבחינת "אעשה לו עזר כנגדו"^י. התורה מודעת לכוח היצר ולתנאי החיים המורכבים שבהם נדרש האדם להתמודד עמו, והיא מתאימה את הוראותיה למציאות הזו. כמקור המוסר הנצחי, היא אינה מסתפקת בסימון ה"רצוי", היעד המרומם והנשגב, אלא גם סוללת אליו נתיב ממעמקי נחיתות ה"מצוי".

מִן הַרְבֵּי זָצ"ל מְבַאֵר אֶת כּוּוֹנֵת חֲז"ל בְּמֵאֲמָרָם "לֹא דִיבְרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֵר הָרַע":

יש לומר שרצון השם יתברך הוא שיהיה מותר על פי התורה, אם כן תהיה פת בסלול

ולא יבוא לידי מעשה, כעניין "הרי מזון והרי מים" דיומא^{יז} למשלח את השעיר.^{יט}

כלומר, כפי שהמשלח את שעיר לעזאזל שהלך בחום היום ביום הכיפורים במדבר, התיירו לו לשתות מים כדרכו, כשאדם צם ויודע שבכל רגע יכול לשתות, באופן פסיכולוגי זה נותן לו כוח ומסוגל לצום ולא להתעלף, הוא הדין בנידוננו, אם לא היה שום היתר, אדם זה היה שטוף בהרהורי עבירה ובסופו של דבר היה חוטא בבחינת "מים גנובים ימתקו". ירדה תורה לסוף דעתו והתירה לו אישה זו עם הסתייגויות רבות, ובכך מתקרב יצרו, עד שבשוק סערת הקרב יסלוד מכך בעצמו. התורה איננה זורקת אבן אחר הנופל, אלא מקדמת אותו צעד אחר צעד כלפי מעלה.

אכן, כיום נדמית לנו פרשייה זו כאבסורד של ממש, ניגוד מוחלט לערכי המוסר שאנו שואבים מבארה של תורה עצמה. אמנם את ההסתייגות הזו מן הכיעור ומן הדומה לו אנו חשים בזכות התורה, שפעלה את פעילותה החינוכית במשך דורות וקידמה את מוסריותו של העולם כולו. בטרם ישפוט מאן דהוא מצווה ממצוותיה של תורה, עליו לתת דעתו מניין בא העולם ולאן הוא הולך, ולמה הוא חב את התקדמותו. בשעה שירדה תורה לעולם, הייתה התרבות האנושית רוויית אלימות וגסות. אם נתמקד במלחמה, שבה אנו דנים, הרי שאז עמדו הלוחמים בפני מציאות שכל כולה אלימות וגסות. חיי אדם נחשבו כקליפת השום, וכבודן של נשים עוד פחות מזה^כ. בתוך המציאות הזו פעלה פרשיית אשת יפת תואר את פעולתה, והצליחה בכך עד כדי כך שכיום אנו בקושי מסוגלים להבין "מה הייתה ההוא" אמינא". ואם כיום פרשה זו היא רק בבחינת "דרוש וקבל שכר", הרי שזה בזכות התורה שירדה לעולם.

^י בראשית ב יח.

^{יז} יומא סז, א.

^{יט} מדבר שור עמ' נה.

^כ לדוגמה עד כמה הפקירו את כבודן של הנשים עיין ספרי (כא: יג) הדורש על הפסוק "והסירה את שמלת שביה מעליה" – "שהכנענים בנותיהם מתקשטות במלחמה כדי להזנות אחרים עמהם". קא חזינן שהגויים לא בחלו בשום שיטה, גם במחיר של הפקרת בנותיהם.

מרן הרב זצ"ל מפליג עוד יותר בפנקסיו, וכותב שלא מצוות אשת יפת תואר בלבד אלא כל ההקשר שבו היא אמורה אינם תואמים את המוסר שאליו מכוונת התורה, ורומזים לנו על הצורך בהתעלות מוסרית שתשלול אותם מעיקרא:

מצוות יפת תואר האמורה במלחמת הרשות^{כא} היא להעיר שאמנם [רק] כנגד יצר הרע דיברה תורה, בעיקר מלחמת הרשות. שראוי וכשר הדבר שתבוא האנושי[ות] לידי מידה זו שתכיר שלא נכון הדבר לשפוך דמים גם בשביל דברים מדיניים. על כן באה התורה להורות שמצב המוסרי שאינו גמור עדיין, גורם שאי אפשר להיות באופן אחר, כי אי אפשר שגוי אחד יתרומם בפועל למצב מוסרי של מניעת מלחמה בפועל בשעה שכל העמים עדיין אוחזים את החרב בכל תוקף. אמנם שיהיה הרושם ניכר שכל התורה הזאת של מלחמת רשות לא נאמרה כי אם לאנושיות שלא נגמרה בחינוך, היא תורת יפת תואר הסמוכה עמה. שכל לב יבין על נקלה כי רק לאומה שלא באה לתכלית החינוך האנושי, או יחידים מהם, יהיה הכרח לדבר כנגד יצר הרע על ידי לקיחת יפת תואר בשביה באופן המדובר. ומזה נלמד שכשם שעלינו להתרומם מדין יפת תואר, כן נזכה להתרומם מעיקר החינוך של מלחמת הרשות, ונכיר שכל כלי זיין אינו אלא לגנאי.^{כב}

מצוות אשת יפת תואר אינה נוהגת אלא במלחמת הרשות בלבד^{כג}, ולא במלחמת מצווה^{כד}. מעתה, אומר הרב זצ"ל, עד שאנו תמהים על אשת יפת תואר, נתמה על עיקר העניין של מלחמת הרשות: האם הוא ראוי על פי התורה? האם לצורך כלכלי מותר להילחם מלחמה שמקפחת נפשות? גם כאן התשובה מורכבת: כן ולא.

לא, מפני שבמצב האידיאלי צריכה האנושות לבוא לידי הכרה "שלא נכון הדבר לשפוך דמים בשביל דברים מדיניים", ואפשר לפתור עניינים אלו על ידי משא ומתן כלכלי וקשרים בין לאומיים. אלא שמכיוון שעדיין לא הגענו לזמן אידיאלי זה עדיין יש מקום, בדיעבד, למלחמת הרשות, מפני ש"אי אפשר שגוי אחד יתרומם בפועל למצב מוסרי של מניעת מלחמה בפועל בשעה שכל העמים עדיין אוחזים את החרב בכל תוקף". אין זה מוסרי לתבוע מעם ישראל להניח את חרבו, בזמן שיתר אומות העולם עושות בה שימוש נרחב. תביעה כזו לא תביא לתיקון העולם, אלא לצמצום כוחותיה של האומה המתקנת ואולי אף

^{כא} על פי הספרי (כי תצא, ריא) וכן מובא ברש"י לדברים כא י.

^{כב} פנקסי ראי"ה (הוצאת מכון הרצי"ה) ח"א, עמ' כט.

^{כג} וכתב לבוש האורה בשם רש"ל שדקדוק הספרי הוא שבמלחמת ארץ ישראל אין לכתוב "כי תצא" אלא "כי תבואו אל הארץ ונלחמתם", ולכן פירושו: כי תצא מארצך, שתדור שם, לחוצה לארץ למלחמה וכו'. הרי שבמלחמת הרשות הכתוב מדבר.

^{כד} שהיא כיבוש הארץ או "עזרת ישראל מיד צר".

להכחדתה. ועל כן, כל עוד מצב העולם לא מתוקן אין לנו ברירה אלא להשיג דברים בכוח הזרוע מפעם לפעם.

אם כן, על התורה להעביר לנו מסר מורכב. את זאת היא עושה באמצעות פרשיית אשת יפת תואר שכתבה התורה בתוך הקשר של מלחמת הרשות, שכל כולה אומרת דרשני ומעלה תמיהה מוסרית. במצווה־עבירה זו פותחת לנו התורה צוהר לתכנית המוסרית הכוללת שלה להתקדמות העולם, וגם מלמדת אותנו שיש לנו תפקיד פעיל בתכנית זו: לעבור משלב לשלב. לראות את המגמה המוסרית, את רוח הדברים, ולדעת לומר בזמן מן הזמנים כי מציאות מסוימת כבר איננה ראויה עבורנו – תחילה אשת יפת תואר, ובהמשך מלחמת הרשות כולה. וכמו שנשק נחשב לגנאי^כ מפני שבעתיד לא נזדקק בו לשם שפיכות דמים, כן מלחמת הרשות ופרשת אשת יפת תואר אינן נדרשות אלא לגנאי.

ובזכות פעולתה של התורה, שקידמה את המוסר האנושי בעולם^כ, יתקדם העולם לתיקונו ונגיע לימות המשיח, שכה נתאוו להם החכמים והנביאים לא כדי לשלוט בעולם ולא כדי לרדות בגויים, אלא כדי שנהיה פנויים לעסוק בתורה ובחכמתה:

ובאותו הזמן לא יהיה לא רעב ולא מלחמה... ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה'... שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"^{כז}.

כשהתורה ודעת אלקים יחדרו לעולם יפסקו המלחמות והצער, ולא נזדקק להיתרים מגונים אלו. ולוואי ונזכה לכך במהרה. אמן, כן יהי רצון.

^{כה} ראה שבת סג, א.

^{כו} עיין רמב"ם, הלכות מלכים יא: ד.

^{כז} ישעיהו יא ט.

^{כח} רמב"ם, שם יב: ד.